

УДК 349.2

*М. В. Козіна,
Директор ТОВ «МіраклСофт»*

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТСМЕН»

Стаття присвячена аналізу сутності поняття «професійний спортсмен» з позицій трудового права. Вивчається міжнародний досвід загалом та досвід Російської Федерації окремо щодо врегулювання праці професійних спортсменів та сприйняття їх як суб'єктів трудового права.

Ключові слова: професійний спорт, спортсмен-професіонал, трудова діяльність, трудове право, РФ, Україна, СНД

Актуальність даної наукової роботи обумовлюється, по-перше, необхідністю вдосконалення чинного законодавства у сфері фізичної культури та спорту, яке значно відстає від міжнародних норм та стандартів; по-друге, тим, що наразі йде реформування трудового законодавства, зокрема, розробка та корегування проекту ТК України, який, на жаль, поки-що не містить ніяких норм щодо особливостей регулювання трудової діяльності спортсменів (що, наприклад, в РФ внесено в ТК ще у 2008 році), а тому до прийняття нового ТК України є можливість його значного удосконалення, внівши до нього і положення з зазначеного питання.

Отже, враховуючи викладене, а також відсутність відповідних досліджень в сучасній науці трудового права України, маємо констатувати новизну та доцільність проведення даного наукового пошуку.

В роботі, у зв'язку із відсутністю ґрунтовних досліджень серед українських правників по даній тематиці, використовуються наукові здобутки російських вчених, таких як: В. П. Васькевич, С. В. Васильєв, О. С. Леонов, Н. О. Овчиннікова, І. В. Місюрін, С. О. Тукманов, О. О. Шевченко та ін. Отже, необхідність проведення аналізу даної проблематики обумовлюється відсутністю наукових праць серед національних вчених у даній сфері.

Метою даного дослідження є розкриття сутності поняття «професійний спортсмен», а також виокремлення суттєвих ознак, згідно з якими спортсмен може вважатися професійним. Для досягнення поставленої в роботі мети передбачається вирішити такі завдання: визначити законодавче врегулювання цього питання; з'ясувати доцільність вживання поняття «спортсмен-професіонал» на даному етапі розвитку спортивних відносин; вивчити міжнародний досвід та досвід РФ в означеній сфері; зробити відповідні висновки щодо сутності поняття «професійний спортсмен» та виокремлення його основних ознак, за наявності яких спортсмен може таким вважатися.

ЗУ «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993 № 3808-12 (зі змінами та доповненнями) спорт розкриває як діяльність суб'єктів сфери фізичної

культури і спорту, спрямована на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовленості шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них (ст. 1 ЗУ № 3808-12) [1]. Професійний спорт визначається як комерційний напрям діяльності у спорті, пов'язаний з підготовкою та проведенням видовищних спортивних заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку (ч. 1 ст. 38). Спортсмен розкривається чинним законодавством як фізична особа, яка систематично займається певним видом (видами) спорту та бере участь у спортивних змаганнях (ст. 1), а ч. 3 ст. 38 ЗУ № 3808-12 встановлюється, що спортсмен набуває статусу спортсмена-професіонала з моменту укладення контракту з відповідними суб'єктами сфери фізичної культури і спорту про участь у змаганнях серед спортсменів-професіоналів [1].

З викладеного зрозуміло, що професійний спортсмен – це фізична особа, яка систематично займається обраним видом (видами) спорту, приймає участь у спортивних змаганнях високого організаційного рівня і за це отримує певні кошти. Враховуючи той факт, що в ч. 2 ст. 38 ЗУ № 3808-12 зазначається, що діяльність у професійному спорті спортсменів, тренерів та інших фахівців, яка полягає у підготовці та участі у спортивних змаганнях серед спортсменів-професіоналів і є основним джерелом їх доходів, провадиться в тому числі і відповідно до Кодексу законів про працю України, а також зважаючи на те, що у Класифікаторі посад ДК 003:2010 передбачається посада спортсмена-професіонала з виду спорту, можна скорегувати визначення професійного спортсмена як фізичної особи, трудова функція якої полягає в участі у змаганнях високого організаційного рівня та підготовці до них, за що вона отримує заробітну плату. Звісно, що таке визначення професійного спортсмена буде неповноцінним, тобто таким, що не охоплюватиме всіх осіб, що є по суті професійними спортсменами, оскільки на практиці існує чимало спортсменів, які не укладають трудових договорів, а на умовах цивільно-правових договорів виступають за різні спортивні організації (клуби), отримують за це грошові кошти, які є їхнім основним джерелом існування. Очевидно, що задля розкриття поняття професійного спортсмена існуючих в чинному законодавстві ознак мало, а тому потребують додаткового вивчення питання історичного вживання даного терміну та сучасного його сприйняття.

Досить добре питання вжиття досліджуваного поняття розкрито в науковій статті О.С. Леонова. Так, вчений підкреслює, що сьогодні не існує достатніх критеріїв для розмежування спортсменів-любителів та спортсменів-професіоналів. Окрім того, в деяких видах спорту цей термін взагалі не використовується (наприклад, в гольфі); в деяких – від нього останнім часом відмовилися (наприклад, замість Міжнародної федерації велосипедистів-професіоналів та Федерації велосипедистів-любителів сформовано єдиний Союз велосипедистів, при цьому переглянуто всю систему змагань, світові рекорди стали єдиними і для професіоналів, і для любителів). Разом із тим, в деяких видах спорту ще існує таке розмежування (наприклад, бокс). При цьому, в

Олімпійській хартії і досі відсутнє поняття професійного спортсмена, однак, МОК все ж таки допускає професійних спортсменів до участі в Олімпійських іграх [2, с. 101].

Якщо звернутися до чинного міжнародного законодавства, то Модельний закон СНД про професійний спорт останній визначає як професійну спортивну діяльність фізичної або юридичної особи, які приймають участь в спортивних змаганнях, з метою досягнення високих спортивних результатів та отримання прибутку; а професійного спортсмена як фізичну особу, для якої зайняття професійним спортом є основним видом діяльності, яка уклала трудовий договір в області професійного спорту (контракт про спортивну діяльність) та яка отримує винагороду (включаючи заробітну плату) за підготовку до спортивних змагань, участь в них та показані результати (ст. 1) [3]. Спортивна хартія Європи не розкриває поняття професійного спортсмена та професійного спорту, але визнає їхнє існування шляхом згадки їх в § 8 та зобов'язанням надавати допомогу спорту вищих досягнень та професійному спорту, в тому числі і зобов'язанням забезпечити спортсменів-професіоналів відповідним соціальним статусом та захистом [4].

Якщо звернутися до досвіду Російської Федерації, яка пройшла шлях від визнання професійного спорту підприємницькою діяльністю (як це, очевидно, наразі спостерігаємо в українському законодавстві) із одночасним врегулюванням діяльності спортсменів-професіоналів нормами трудового законодавства (однак, без визначення меж такого регулювання та його співвідношення із цивільно-правовим регулюванням, що породило ряд гострих дискусій в наукових колах з цього приводу та призвело до неодноманітної практики застосування законодавства) до визнання спортсменів без врахування його професійного рівня суб'єктом трудового права, то у 2007 році був прийнятий новий ЗРФ «Про фізичну культуру і спорт в Російській Федерації» № 329-ФЗ, на виконання якого були внесені зміни у ТК РФ у 2008 році. При цьому поняття «професійний спорт» в ЗРФ № 329-ФЗ вживається лише один раз при визначенні основних понять, що, на думку О.В.Шаповалова, є скоріше даниною поваги усталеній традиції, аніж юридичною нормою [5]. Погоджуючись із тим, що в чинному законодавстві РФ немає спеціального закону про професійний спорт, а також в самому ЗРФ № 329-ФЗ більше згадки про професійний спорт немає, то дійсно можливо сприймати саме так дану термінологічну конструкцію. Однак, якщо враховувати наявну практику, як в Україні, так і в РФ, то слід скоріше казати про те, що професійний спорт все ж таки існує, як і професійні спортсмени, однак, об'єктивних критеріїв їх виділення не вироблено.

Так, ЗРФ № 329-ФЗ професійний спорт розкриває наступним чином: це частина спорту, спрямована на організацію та проведення спортивних змагань, за участь в яких та підготовку до яких в якості своєї основної діяльності спортсмени отримують винагороду від організаторів таких змагань та (або) заробітну плату [6]. З даного визначення О.С.Леонов робить висновок про те, що професійним спортсмен може вважатися, якщо він відповідає одночасно таким

двом критеріям: 1) отримує за свою спортивну діяльність (яка є його основною діяльністю) заробітну плату та, в деяких випадках, винагороду від організаторів змагань; 2) отримує за участь в спортивних змаганнях (яка є його основною діяльністю) лише винагороду від організаторів цих змагань [2, с. 103]. При цьому зрозуміло, що перший вид спортсменів однозначно є суб'єктом трудового права в якості працівника, з яким укладається трудовий договір про участь в спортивних змаганнях та підготовку до них. Що ж до другого виду спортсменів, то в Україні на практиці якраз більше відомі саме такі спортсмени (оскільки в Україні трудові договори укладаються лише зі спортсменами спорту вищих досягнень, роботодавцем при цьому виступає центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, а також із професійними спортсменами без законодавчого визначення умов такого укладення трудового договору і без врахування особливостей спортсменів та їхньої діяльності). Такий вид спортсменів не є чітко окресленим російським законодавством (як і українським), оскільки виникають питання і стосовно визначення «основної діяльності» для спортсмена, якщо, наприклад, він отримує основний дохід не за участь у змаганнях та підготовку до них, а за рекламну кампанію чи від власного бізнесу, які однак прямо пов'язані саме із спортивним рівнем спортсмена та його спортивною діяльністю. Окрім того, на практиці відомі випадки, коли спортсмени отримують заробітну плату за участь в спортивних змаганнях на підставі трудових договорів, але це юридично не є їхнім основним видом діяльності (в Україні це розповсюджене явище, коли спортсмен є офіційно працівником відповідного державного органу, тобто де-юре його основною діяльністю є трудова функція за займаною посадою (викладача, слідчого ОВС, тощо), але де-факто отримує заробітну плату він за участь у змаганнях).

В РФ сьогодні немає норм, які б дозволяли чітко розмежовувати випадки, коли зі спортсменом слід укласти трудовий договір і коли можуть бути укладені цивільно-правові договори. О.С.Леонов бачить вихід із цієї ситуації у можливості врегулювати ці питання так званім корпоративним правом (такий рівень правового регулювання, що притаманний лише сфері фізичної культури та спорту). Вчений пропонує прийняти спеціальний закон про професійний спорт, а до цього часу загальноросійські спортивні федерації, на його думку, можуть в рамках своїх повноважень встановлювати обов'язкові для сторін правила, які б визначали зміст цивільно-правових договорів зі спортсменами [2, с. 103-104].

Якщо звернутися до визначень професійного спортсмена, розробленого російською наукою трудового права, то О.А.Шевченко професійного спортсмена визначає як «фізичну особу, яка вступила у трудові відносини та для якої зайняття спортом є основним видом діяльності, яка входить до професійної спортивної організації за видами спорту, що відповідним чином зареєстрована, включена до офіційного реєстру володарів ліцензій та яка отримала ліцензію» [7, с. 145]. С. В. Васильєв вважає, що професійний спортсмен – це «фізична особа,

основним видом діяльності якого є професійний спорт, для зайняття яким необхідно мати підготовку для безпосереднього зайняття спортом, як спортивною змагальною та підготовчою діяльністю, яка здійснюється у відповідності до спеціального трудового договору, за участь в спортивній змагальній та підготовчій діяльності професійний спортсмен отримує, згідно укладеного ним договору, заробітну плату або іншу винагороду, безпосередня (особиста) участь професійного спортсмена в спортивній змагальній діяльності визначається його спортивною кваліфікацією»[8, с. 196-197]. Відмітимо, що дані визначення були розроблені ще до прийняття нового ЗРФ № 329-ФЗ. Сьогодні ж з урахуванням внесених змін до чинного законодавства РФ маємо констатувати те, що російським законодавцем поняття «професійний спортсмен» вилучено із законодавства, по суті ж професійними стали всі спортсмени, які здійснюють свою спортивну діяльність на підставі трудових договорів або цивільно-правових і саме за цю діяльність вони отримують винагороду.

Якщо повернутися до визначення спортсмена-професіонала та професійного спорту, наданого в ЗУ № 3808-12, то слід вказати наступне. По-перше, поняття «професійний» означає те, що діяльність здійснюється в межах певної професії, оскільки, наприклад, професія в трудовому праві визначається як рід трудової діяльності працівника, що наділений сукупністю знань та практичних навичок, отриманих в результаті спеціальної підготовки або досвіду роботи [1]. Це поняття цілком правомірно застосовувати до спортсменів, які систематично займаючись спортом, тобто в результаті спеціальної спортивно-тренувальної підготовки, а також набуваючи досвіду участі в спортивних змаганнях, здійснюють це в межах певної професії, тобто в межах трудово-правового поля. В той же час поняття «професіонал» означає не належність до тієї чи іншої професії, а рівень володіння специфічними навичками. Звідси маємо підкреслити нелогічність визначення професійного спортсмена, наданого в Законі. Зокрема, вказівка на те, що даного статусу спортсмен отримує з моменту укладення контракту на участь у змаганнях серед спортсменів-професіоналів об'єктивно не може характеризувати спортсмена як професіонала. Має бути інший критерій набуття такого статусу. Очевидно, що виходячи із суті спортивної діяльності, спортсмен має вважатися професійним з моменту, коли його діяльність стає його професією, тобто коли він за неї отримує систематичну грошову винагороду. А спортсменом-професіоналом спортсмен може ставати лише за умови досягнення певного рівня спортивної майстерності. Таким чином, професійним спортсменом слід вважати лише особу, яка має юридичні підстави отримання або заробітної плати або іншої систематичної винагороди саме за участь у змаганнях та підготовку до них.

По-друге, піддаємо критиці визначення, надане в ЗУ № 3808-12, і зважаючи на те, що в розвинених країнах, в тому числі і з викладеного вище, як бачимо, в РФ, професійна спортивна діяльність є різновидом трудової діяльності. В Україні ж за вказаними ознаками професійний спорт більш подібний до підприємницької діяльності, а вжиття терміну «прибуток» лише підкреслює цей

умовивід. Однак, при цьому українським законодавством передбачено посаду спортсмена-професіонала, і прямо не передбачено КВЕД такого різновиду діяльності як зайняття спортом (серед передбачених найбільш близькою до такої є «інша діяльність у сфері спорту»). На практиці знайти спортсмена, який займається спортивною діяльністю як ФОП, практично неможливо. Однак, правове регулювання буде лише тоді ефективним, якщо ним будуть охоплюватись *реальні* суспільні відносини, а не видумані конструкції. В реальності ж виникає чимала кількість проблемних питань щодо визначення статусу професійного спортсмена, його правових гарантій. Тому наголошуємо на тому, що прийшов час змінювати підходи до усвідомлення професійного спорту та професійних спортсменів, визнаючи їх суб'єктами трудового права, а професійний спорт – різновидом трудової діяльності.

У зв'язку із викладеним, вважаємо, що така ознака як «комерційність» у визначенні професійного спорту має бути видалена як така, що відносить таку діяльність до сфери регулювання цивільно-правовими нормами, що втім є недопустимим по суті професійної спортивної діяльності; помилковим є застосування у визначенні професійного спорту поняття «прибуток», що відносить професійний спорт до цивільно-правового поля, залишаючи осіб, які займаються спортом на професійній основі і для яких це є основним видом трудової діяльності, поза межами трудово-правової сфери, тобто без відповідних правових гарантій; моментом набуття статусу професійного спортсмена має бути саме укладення трудового договору; участь в змаганнях серед спортсменів-професіоналів не може ні в якому разі бути підставою для набуття статусу спортсмена-професіонала внаслідок невідповідності суті поняття «професіонал» цій умові, а також внаслідок відсутності офіційного реєстру таких спортсменів в усіх галузях спорту, а тому може бути лише соціальною ознакою змагань, а не правовою підставою набуття певного правового статусу.

Підводячи підсумок всьому вище викладеному слід наголосити на тому, що вжиття терміну «професійний» відносно спортсмена та спортивної діяльності має означати, що така діяльність здійснюється в межах відповідної професії та охоплюється нормами трудового законодавства. При цьому, професійний спортсмен та спортсмен-професіонал не тотожні поняття, оскільки друге означає рівень спортивної майстерності. Категорія «професійний спортсмен» має бути юридичною конструкцією для позначення особи, яка за участь в змаганнях та підготовку до них систематично отримує заробітну плату на підставі укладеного трудового договору. При цьому позитивно відзначимо підхід російського законодавця, який залишив лише поняття «спортсмен» в правових нормах, слідуючи тенденції у світі щодо вироблення єдиного підходу до осіб, що займаються спортом: юридично будь-яка фізична особа, що має юридичні підстави для систематичного отримання грошових коштів (винагороди, в тому числі і заробітної плати) за участь у спортивних змаганнях та підготовку до них, має визнаватися спортсменом, у разі ж відсутності таких юридичних підстав саме за цю діяльність особа не може вважатися спортсменом. Поняття ж

«спортсмен-професіонал» є кваліфікаційною категорією, зокрема, згідно із Інструкцією для посади «Спортсмен-професіонал з виду спорту», розробленої у відповідності до Наказу Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту 17.10.2002 № 2264, кваліфікаційними вимогами до спортсмена-професіонала є повна або базова загальна середня освіта та професійна підготовка, без вимог до стажу роботи; виконання нормативних вимог програми з виду спорту для присвоєння спортивного звання (кандидат у майстри спорту, майстер спорту, майстер спорту міжнародного класу), призер всеукраїнських, міжнародних змагань, які дають право бути членом штатної збірної команди України [9].

Отже, поняття «професійний спортсмен» слід застосувати для позначення спортсмена, який здійснює свою діяльність на підставі укладеного трудового договору з приводу участі у змаганнях та підготовки до них.

Література:

1. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 (в ред. від 17.11.2009 зі змінами та доповн) № 3808-12 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – N 14. – Ст. 80.
2. Леонов А.С. Правовое регулирование труда спортсменов и законодательство о профессиональном спорте // Пятая международная научно-практическая конференция «Спортивное право: перспективы развития»: материалы конференции / Под общ. ред. д.ю.н., проф. К.Н. Гусова, к.ю.н. А.А. Соловьева; сост. к.ю.н., доц. Д.И. Рогачев, к.ю.н. О.А. Шевченко. – М., 2011. – 191 с. – С. 99-104.
3. Модельный закон о профессиональном спорте, принятый на 28 Пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ Постановлением № 28-8 от 31 мая 2007 года / [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.iacis.ru/upload/iblock/6c6/ass_08a.pdf
4. Спортивная хартия Европы, принятая на 7 конференции 14-15 мая 1992 года / [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://lib.sportedu.ru/GetText.idc?TxtID=1542>
5. Шаповалов А.В. «О проекте федерального закона «О физической культуре и спорте в Российской Федерации» // Новое спортивное законодательство и материалы международной научно-практической конференции «Спортивное право: перспективы развития» / сост. Рогачев Д.И. – М., 2008.
6. Федеральный Закон РФ от 4 декабря 2007 года № 329-ФЗ «О физической культуре и спорте в Российской Федерации» (редакция от 02.07.2013) / [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_149065/?frame=8#cont
7. Шевченко О.А. Особенности правового регулирования труда профессиональных спортсменов. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Шевченко О.А. - М., 2005. - 162 с.

8. Васильев С.В. Особенности трудового договора профессиональных спортсменов и рассмотрение споров в области профессионального спорта. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Васильев С.В. - М., 2006. - 218 с.

9. Должностные инструкции Украины. / [Электронный ресурс] – Режим доступа:

http://www.borovik.com/index_instruction.php?Gins=qtwl&lang_i=1

Козина М. В. Сущность и значение понятия «профессиональный спортсмен»

Статья посвящена анализу сущности понятия «профессиональный спортсмен» с позиций трудового права. Изучается международный опыт, опыт Российской Федерации по урегулированию труда профессиональных спортсменов и восприятия их как субъектов трудового права, а также анализируется действующее украинское законодательство

Ключевые слова: профессиональный спорт, спортсмен-профессионал, трудовая деятельность, трудовое право, РФ, Украина, СНГ

Kozina M.V. The essence and significance of the notion «professional athlete»

The article is devoted to the analysis of essence of the concept of «professional athlete» from the standpoint of labour law. International experience is studied and the experience of the Russian Federation on the settlement of labour of professional sportsmen and the perception of them as subjects of labour law and analyzed of current Ukrainian legislation

Keywords: professional sports, professional sportsman, employment, labour law, Russian Federation, Ukraine, CIS